

tuyûr (burada tayr, en geniş kapsamıyla "iyi veya kötü tali" anlamına gelir), kuşların uçuşu dahil müracaat anında kendini gösteren her olaydan anlam çıkarılır (Fahd, s. 218).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, "kr'a" md.; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 611; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 314; Bîrûnî, *el-Âsarü'l-bâkiye 'ani'l-kur'ani'l-hâliye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1876, neşredenin girişi, s. XLV; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, I, 878; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, Bulak 1284/1867, II, 119; *Keşfü'z-zunûn*, I, 272; Ed. Dousté, *Magie et religion en Afrique du nord*, Alger 1909, s. 376-377; H. Massé, *Croyance et coutumes persanes*, Paris 1938, I, 245 vd.; Toufik Fahd, *La divination arabe*, Strasbourg 1966, s. 214-219 (bu eserde, maddede zikredilmiş olan bütün kehanet ve fal usullerinin bir incelemesi vardır [s. 179-214]); a.m.f., "Kur'a", *EP* (İng.), V, 398-399; Abdullâh b. Müsâ el-Amârî, *el-Kur'a ve mecâlâti taḥbîkîhâ fi'l-fîkhi'l-İslâmî*, Riyad 1407; Stezmann, "Die Loosbücher des Mittelalters", *Serapeum*, XI/4-6, Leipzig 1850, s. 49 vd., 69 vd.; XII/20-22 (1851), s. 305 vd.; G. Flügel, "Die Loosbücher der Mohamadaner", *Berichte über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-Historische Klasse*, XII-XIII, Leipzig 1860, s. 27-74; P. Tannery, "Notices sur les fragments d'onomatimancie arithmetique", *Notices et extraits*, XXXI/2 (1886), s. 231-260; D. C. Phillott, "Bibliomancy, Divination, Superstitions amongst the Persians", *JASB*, sy. 2 (1906), s. 339-342; E. Lévi-Provençal, "La recension maghribine du Saḥîḥ d'al-Boḥārî", *JA*, CCII (1923), s. 213; G. Weil, "Die Königslose J. G. Watzsteinsfreie Nanchdichtung eines arabischen Loosbüches überarbeitet und eingeleitet", *MSOS*, XXXI (1928), s. 1-69; Khan Bahadur Abdul-Kadir-e Sarfaraz, "Divination by the Divân of Ḥafîz", *M. P. Kharegat Memorial*, I (1953), s. 276-294.

TEVFİK FEHD

□ FIKİH. Sözlükte "pay" anlamına gelen kur'a, fıkıh terimi olarak payların birbirinden ayırt edilmesi veya bir kimsenin öncelik sırasının tayini için başvurulan isim belirleme usulünü ifade eder. Tanımda "çare, çözüm yolu" gibi mânalara gelen hîle kelimesinin kullanılması, kur'anın ancak başka yollarla halledilmesi mümkün olmayan durumlarda başvurulacak bir işlem olduğu imasını içerir. Bu anlamıyla kur'a, "hisselerin belirlenip ayrılması" mânasındaki kısmet (paylaştırma) terimiyle anlam benzerliğine sahip olup fıkıh kitaplarında ağırlıklı olarak "kitâbü'l-kısme" bölümlerinde ele alınır. Kur'a başvururma işlemi için de *ikrâ'*, *iktirâ'*, *ishâm*, *istihâm*, *müsâheme* gibi kelimeler kullanılır.

Kur'an'da önceki şeriatlara ilişkin olarak zikredilen iki olayda kur'a başvurulduğu anlatılır (Âl-i İmrân 3/44; es-Sâffât 37/

141). Câhiliye döneminden devralınan bir uzlaşma usulü olarak İslâm dönemine intikal etmiş olan kur'anın meşruiyeti bu âyetlerin yanı sıra icmâ veya "Birbirinizle çekişmeyiniz" (el-Enfâl 8/46) âyetine dayandırılır (Güzelhisârî, s. 15). Hz. Peygamber'in yolculuğa çıkarken hangi eşinin kendisiyle geleceğini belirlemek üzere kur'aya başvurduğuna (Buhârî, "Nikâh", 97; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 88) ve ölüm döşegindeki sahipleri tarafından âzat edilen altı köleyi Resûl-i Ekrem'in çağırıp ikişerli olarak üç gruba ayırıp aralarında kur'a çekerek kur'anın isabet ettiği ikisini âzat ettiğine (Müslim, "Eymân", 56) dair rivayetler de kur'a usulünün sünnetten dayanakları olarak gösterilir. Son olayda Resûlullah'ın kölelerin altısını da âzat etmeyip kur'aya başvurmasının sebebi, ölüm hastalığında yapılan tasarrufun tıpkı ölüme bağlı bir tasarruf olan vasiyet gibi vârislerin hakkını muhafaza gayesiyle terekenin üçte birini aşamayacağı ilkesidir (Şâfiî, VIII, 4). Bu iki uygulama yanında Hz. Peygamber'in, "Eğer insanlar ezanın ve ilk safın faziletini bilselerdi ve bunu belirlemenin kur'adan başka bir yolunu bulamazlardı mutlaka bunun için kur'aya başvururlardı" sözü de (Buhârî, "Ezân", 9, 32; Müslim, "Şalât", 129) dolaylı biçimde kur'anın cevazına işaret etmektedir (diğer gerekçeler için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 265-307).

Kur'a başvurmanın cevazında fakihler görüş birliği içinde ise de hangi konu ve durumlarda buna başvurulacağı ve kur'a başvurmanın hükmü aralarında tartışmalıdır. Fal ve kumarın İslâm'da haram kılınmış olması sebebiyle bu grupta yer alan işlemlerde kur'a başvurulmasının câiz olmadığı açıktır. Kur'a kural olarak hak kazandırıcı bir işlem olmayıp sadece hakların veya maslahatların eşit bulunduğu, yani birçok kişinin eşit derecede hak sahibi olduğu durumlarda başlama önceliğinin veya eşit payların aidiyetinin kin ve nefrete yol açmaksızın belirlenmesi amacına yönelik bir işlemdir. Bir hakkın sahibinin belirli olduğu durumlarda bu hakkın zayı olmasına yol açabilecek şekilde kur'a başvurulması ilke olarak câiz değildir. Bunun için de klasik literatürde kur'a daha ziyade ortak malların, ganimetlerin ve mirasın paylaşılması konusunda gündeme getirilmiş ve bunun câizliği genelde kabul görmüş, diğer durumlarda kur'a başvurmanın câizliği ve hükmü ise fıkıh ekolleri arasında tartışmalı kalmıştır.

Kur'a başvurmanın uygulama alanını en dar tutanlar Hanefî ve Mâlikîler, en

geniş tutanlar ise Hanbelîler ve kısmen Şâfiîler'dir. Diğerlerinden farklı olarak Hanbelîler kur'ayı bir beyyine olarak da görmektedir. İbn Rüşd, ölçüye tartıya gelmeyen şeylerin paylaşımında karşılıklı rızadan sonra ikinci usul olarak kur'ayı önerir (*Bidâyetü'l-müctehid*, II, 222-226). Karâfi'ye göre hakların veya maslahatların eşit olması ve nakle rızânın bulunması şartıyla her yerde kur'aya başvurulabilir (*el-Furûk*, IV, 114). Kur'anın en muhtemel uygulama alanlarından biri sahibi belirli olmayan hakların kullanım önceliğini belirlemektir. Meselâ eşit dereceli birkaç velinin bulunması durumunda nikâh velâyetinin kime ait olacağı, cenazenin kimin tarafından yıkanacağı ve namazının kimin tarafından kıldırılacağı, aynı yakınlık derecesinde kadın akrabalar arasında çocuğun bakım ve gözetimini kimin üstleneceği gibi hususlar bu kapsamdadır. Eşit payların sahiplerini belirlemek üzere ortaklar arasında, iki beyyinenin çatışması durumunda hasımlar arasında ve terekenin üçte birini aşan köleler arasında kur'a başvurulmasında olduğu gibi mülklerin birbirinden ayırt edilmesinde, ölüm arazinin ihyası gibi ihtisas haklarında da kur'a başvurulabilir (değişik örnekler için bk. İbn Rüşd, II, 302; İbn Kudâme, XIV, 378-383).

Hanefîler nesep ve mülkiyet davasında, kölelerin hangilerinin âzat edilmiş sayılacağını belirlemede kur'a başvurulmasını, bir hakkın kazanımının kur'a bağlanmasında kumar ve fal oklarıyla paylaşma anlamı bulunduğu gerekçesiyle câiz görmezler. Hz. Ali'den gelen bir rivayeti esas alan Şâfiîler kur'ayı nesep tayini konusunda başvurulabilir bir çare olarak, hatta kur'ayı bir beyyine olarak gören Hanbelîler, gıyabî koca lehine işletilecek nesep karinesine veya yeminden kaçınmaya dayanarak hüküm vermekten daha kuvvetli bir usul görürler (İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 195). Hanefîler Hz. Ali'den nakledilen uygulamayı çeşitli gerekçelerle dikkate almamışlar, yolculuğa birlikte çıkılacak eşin belirlenmesi, ortak malların paylaşımında hisselerin tesbiti gibi konularda, birincisinde eşlerden birine meylettiği töhmetini gidermek, ikincisinde ortakların içini rahatlatmak için kur'a başvurulmasını, mevcut sünnet ve bu yönde bir teamül oluştuğu ve kumar anlamı içermediği gerekçesiyle istihsanen câiz görmüşlerdir (Serahsî, V, 4-8).

Birkaç kişi arasında ortak olan malın hâkim veya hâkimin tayin edeceği bir görevli (kâsım, kassâm) tarafından kur'a yoluyla paylaşılması bağlayıcı kabul edil-

mekte, ancak ortakların kendi belirledikleri paylaştırıcının gerçekleştirdiği kur'anın bağlayıcı olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır (kur'a çekme biçimleri hakkında bk. Tehânevî, II, 1199; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 269-270).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1199; Buhârî, "Ezân", 9, 32, "Nikâh", 97; Müslim, "Şalât", 129, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 88, "Eymân", 56; Şâfiî, *el-Üm*, VIII, 3-7; Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. M. Halîl Herrâs), Kahire 1975, s. 592; Cessâs, *Ahkkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), II, 294; III, 306; V, 253; İbn Hazm, *el-Muhalâ*, IX, 342-348; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, Kahire 1976, II, 6-8; Serahsî, *el-Mebûsût*, V, 4-8; Gazzâlî, *el-Müstafâ*, Bulak 1322, I, 296; Kasânî, *Bedâ'î*, II, 333; VII, 19; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 222-226, 302; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1989, X, 252-253, 524-526; XIII, 427, 592; XIV, 378-386, 395; Nevevî, *Şerhu Meslim*, IV, 157-158; X, 46; XI, 139-140; XV, 209-210; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), I, 53, 66, 77-78, 82; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347, IV, 111-114; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuğu'l-hükmiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), s. 195, 265-307; Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, III, 62-68; İbn Receb, *el-Kavâ'id* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1392/1972, s. 377-398; Rassâ', *Şerhu Hudûdi İbn 'Arafê* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân - Tâhir el-Ma'mûrî), Beyrut 1993, II, 497-498, 667-669; Güzelhisârî, *Menâfi'u'd-dekâ'ik*, s. 15; Şevkânî, *Neylü'l-ewtâr*, VI, 217-218; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), III, 206; VI, 263; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Meusû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, IV, 200-207; Pakalın, II, 323-324; T. Fahd, "Kur'a", *EJ*² (İng.), V, 398-399; "Kur'a", *MuF*, XXXIII, 136-150.

H. YUNUS APAYDIN

KUR'AN

(القرآن)

İslâm dininin kutsal kitabı.

- I. TARİFİ ve İSİMLERİ
- II. TARİHİ
- III. TERTİBİ
- IV. MAHİYETİ
- V. MUHTEVASI
- VI. İCÂZİ ve ÜSLÛBU
- VII. AÇIKLANMASI ve YORUMLANMASI
- VIII. KUR'AN İLİMLERİ
- IX. TERCÜMESİ
- X. KUR'AN'LA İLGİLİ FİKHİ HÜKÜMLER
- XI. KUR'AN ve KİTÂB-ı MUKADDES
- XII. EDEBİYAT
- XIII. LİTERATÜR

I. TARİFİ ve İSİMLERİ

Kur'ân kelimesinin türediği kök konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşleri, kelimenin hemzesiz ve hemzeli olduğunu savunanlar olarak iki grupta ele almak

mümkündür. Kur'an isminin hemzesiz olduğunu söyleyenler içinde yer alan İmam Şâfiî'den rivayet edilen, başka ilim adamlarının da desteklediği birinci görüşe göre kelime harf-i ta'rifli olarak "el-kurân" (القرآن) şeklindedir ve ne "kara'e" (قرا) fiilinden ne de başka bir kökten türemiştir; Tevrat ve İncil gibi son din için gönderilen kitaba Allah tarafından verilmiş özel isimdir (Beyhakî, I, 277). On kıraat imamından İbn Kesîr kelimeyi hemzesiz, diğerleri hemzeli olarak okurlar. Ebû'l-Hassan el-Eş'arî ile birlikte bir grup âlime göre kelime **karn** kökünden türemiştir ve "bir şeyi diğer bir şeye yaklaştırmak, katmak" anlamındadır. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ve Kurtubî ise **kurân** kelimesine kök olarak **karâ'ini** gösterirler. Çünkü Kur'an âyetlerinden bir kısmı diğerini tasdik etmekte ve âyetler birbirine benzemektedir (Zerkeşî, I, 374).

Abdullah b. Abbas, Katâde b. Diâme, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, İbn Cerîr et-Taberî, Zeccâc, Bâkullânî gibi âlimlerle çağdaş ilim adamlarından Elmalılı Muhammed Hamdi ve Muhammed Tâhir b. Âşûr "el-kur'ân" isminin "kara'e" fiilinden türeyen hemzeli bir kelime olduğu görüşündedir. Ancak bunlar arasında da "kara'e" fiilinin masdarlarına göre "okumak", "toplamak" ve "açıklamak" anlamlarından hangisini ifade ettiği hususunda ihtilâf vardır. İbn Abbas kelimenin masdarı olan "kur'ân"ın "açıklamak, beyan etmek" mânasına geldiğini söylerken Katâde b. Diâme ve Zeccâc, "toplamak ve bir araya getirmek" anlamında "kara'tü's-şey'e kar'en" veya "kara'tü'l-mâe fi'l-havzi" kullanışındaki fiilden masdar olduğunu ifade ederler. Taberî, her iki görüşün de Arap dilinde yerinin olduğunu belirtmekle birlikte bu görüşlerden İbn Abbas'a ait olanı tercih eder. Cevherî, Râgib el-İsfahânî, İbn Atiyye el-Endelûsî gibi birçok âlim ise kelimenin "okumak" (kıraat, tilâvet) mânasına gelen "kara'e" fiilinden isim olduğunu söyler. İslâm vahyinin "ikra" (oku) buyruğu ile başlaması, Kur'an'da "kara'e" kökünün "okuma" anlamında on yedi yerde kullanılması ve Kur'an'ın çok okunması tavsiye edilen bir kitap olması gibi sebepler dikkate alındığında Kur'ân isminin "okumak" anlamına gelen "kara'e" fiilinden türediğini kabul etmek daha doğru görünmektedir. Frantz Buhl ve A. T. Welch, pek çok Batılı ilim adamının Kur'an kelimesinin Süryânîce'deki "yazı-metin okumak; kilisede yapılan ders" mânalarındaki **karyânâ** kö-

künden türediğini kabul ettiğini ifade ederler. "Kara'e"nin asıl kök anlamı itibarıyla doğrudan "kıraat" ve "tilâvet" anlamına gelmediğini Arap dilcileri de belirtmektedir. Ancak kelime Kur'an'ın indiği yıllar öncesinden itibaren "okumak, bir bilgiyi zihinde muhafaza etmek" mânasında da kullanılmıştır.

Kur'an'ın terim anlamıyla ilgili olarak çeşitli tanımlamalar yapılmış, bunlar büyük ölçüde bir araya getirilerek şöyle bir tarife ulaşılmıştır: "Kur'an, Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, mushafalarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça muciz bir kelimedir." Bu tarife göre Hz. Peygamber'e indirilmeyen kitap ve sayfalara, Kur'an'ın tercümesine veya Kur'an'ın mânalarının Arapça olarak başka kelimelerle ifade edilmiş şekline, Hz. Osman'ın mushaflarının hattına uymayan kıraatlere ve kutsî hadislerle Kur'an denilemez (Şevkânî, s. 62).

Kur'an'ın diğer isim ve sıfatlarının sayısı konusunda bir görüş birliğinin bulunmaması, aslında isim olmayan bazı kelimelerin isim veya sıfat olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Zerkeşî ve Süyûtî, Şeyze'nin elli beş isimden söz ettiğini kaydederek (kitâb, kur'ân, kelâm, nûr, hüdâ, rahmet, furkân, şifâ, mev'iza, zikir, kerîm, alî, hikmet, hakîm, müheymin, mübârek, habl, es-sırâtü'l-müstakim, kayyim, fasl, en-nebeü'l-azîm, ahsenü'l-hadîs, tenzîl, rûh, vahy, mesânî, Arabî, kavî, besâir, beyân, ilm, hak, hedy [hâdî], aceb, tezkire, el-urvetü'l-üskâ, müteşâbih, sıdk, adl, îmân, emr, büşrâ, münâdî, nezîr, mecîd, zebûr, mübîn, beşîr, azîz, belâğ, kasas, suhuf, mükerreme, merfûa, mutahhera) bunların anlamlarını açıklamışlardır (*el-Burhân fi'ulûmi'l-Kur'ân*, I, 370-373; *el-İtkân*, I, 159-164). Ancak bu kelimelerin bazıları Kur'an'ın ismi olarak kabul edilebilirse de alî, habl, es-sırâtü'l-müstakim, fasl, nebeün azîm gibi çoğunun isim değil Kur'an'a bir şekilde işaret eden lafızlardan veya onun vasıflarından olduğu görülmektedir. Mesânî ve müteşâbih kelimeleri ise ya Kur'an'ın sadece bir sûresine ya da muhtelif âyetlerine delâlet etmektedir. Mâverdî, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kendi kitabını "el-kur'ân, el-furkân, el-kitâb, ez-zikir" isimleriyle adlandırdığını söyler. Muhammed Tâhir b. Âşûr'a gö-